

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА У КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Бобчинський П. М., Конопельський В. Я.

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз порушення недоторканості житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України, а саме ст. 162 Кримінального кодексу України та ст. 147 КК Республіки Таджикистан, ст. 142 КК Республіки Узбекистан, ст. 157 КК Азербайджанської Республіки, ст. 149 КК Республіки Казахстан, ст. 179 КК Республіки Молдова, ст. 160 КК Грузії, ст. 193 КК Республіки Польща, ст. 178 КК Чеської Республіки; ст. 202 КК Королівства Іспанія, ст. 226-4 КК Французької Республіки. У відповідних нормах, як вітчизняного, так і зарубіжного законодавства проаналізовано родовий об'єкт, безпосередній об'єкт, а також предмет кримінальних правопорушень. Виявлено, що у більшості кримінальних кодексів зарубіжних країн родовий об'єкт порушення недоторканості житла, закріплений як суспільні відносини, що забезпечують захист та охорону конституційних прав. Визначено, що у Кримінальному кодексі України назва розділу (родовий об'єкт) також визначений як конституційні права, однак, закріплений більш конкретно, а саме виборчі, трудові, особисті права та свободи людини та громадянина. З'ясовано, що інші ознаки об'єкту кримінального правопорушення порушення недоторканості житла, зокрема безпосередній об'єкт, суттєвих відмінностей між кримінально-правовими нормами зарубіжних країн та статтею 162 Кримінального кодексу України не має. Встановлено, що більш розширене закріплення предмету кримінального правопорушення у Кримінальному кодексі Республіки Польща (ст. 193 «Проникнення до чужого дому, помешкання, квартири, приміщення або огороженої території»). Доведено, що кримінально-правова охорона житла у країнах з романо-германською правовою системою схожі на вітчизняну, а родовий, безпосередній об'єкт та предмет, передбачені статтею 162 Кримінального кодексу України повністю відповідають європейському законодавству.

Ключові слова: досвід, житло, злочини, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, недоторканість, суспільні відносини.

Bobchynskyi P. M., Konopelskyi V. Ya. The object and subject of the violation of privacy of the home in the criminal codes of some foreign countries and Ukraine: a comparative legal analysis

The object and subject of violation of the inviolability of housing in the Criminal Codes of some foreign countries and Ukraine: comparative legal analysis. The article provides a comparative legal analysis of the violation of the inviolability of housing in the criminal codes of some foreign countries and Ukraine, namely Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 147 Criminal Code of the Republic of Tajikistan, Art. 142 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, art. 157 of the Criminal Code of the Azerbaijan Republic, Art. 149 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, art. 179 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, art. 160 Criminal Code of Georgia, Art. 193 Criminal Code of the Republic of Poland, art. 178 of the Criminal Code of the Czech Republic; Art. 202 Criminal Code of the Kingdom of Spain, art. 226-4 of the Criminal Code of the French Republic. In the relevant norms of both domestic and foreign legislation, the generic object, the direct object, as well as the subject of criminal offenses are analyzed. It has been revealed that in most criminal codes of foreign countries, the generic object of violation of the inviolability of housing is enshrined as social relations that ensure the protection and protection of constitutional rights. It has been determined that in the Criminal Code of Ukraine the title of the section (generic object) is also defined as constitutional rights, however, it is enshrined more specifically, namely electoral, labor, personal rights and freedoms of man and citizen. It has been established that other signs of the object of a criminal offense of violation of the inviolability of housing, in particular the direct object, do not have significant differences between the criminal legal norms of foreign countries and Article 162 of the Criminal Code of Ukraine. It has been established that the definition of the subject of a criminal offense in the Criminal Code of the Republic of Poland has been more expanded (Article 193 "Entering someone else's house, apartment, premises or fenced area"). It has been proven that the criminal legal protection of housing in countries with the Romano-

Germanic legal system is similar to the domestic one, and the generic, direct object and subject provided for in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine are fully consistent with European legislation.

Key words: *experience, housing, crimes, criminal liability, criminal offenses, immunity, public relations.*

Постановка проблеми. Правове регулювання захисту житла від незаконного посягання третіх осіб регулюється як Конституцією України, законами та й іншими нормативними правовими актами, зокрема й міжнародними. Основним завданням більшості країн є охорона прав особи від незаконних посягань та протиправних дій. Зокрема, у статті 3 Загальної декларації прав людини проголошується, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність [1]. Отже, пріоритетними цілями вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства є захист прав людини та громадянина, а також справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Слід вказати, що сильна сторона захисту приватної власності, перш за все пов'язана із забезпеченням прав людини при захисті житла у разі крадіжки, грабіжу, розбою, насильства тощо. Проте, окремого інтересу представляють питання забезпечення права людини на недоторканість житла на підставі ст. 162 КК України «Порушення недоторканості житла», а також здійснення порівняльно-правового аналізу окремих об'єктивних елементів складу кримінального правопорушення, зокрема об'єкту та предмету даного кримінального правопорушення із відповідними нормами передбаченими КК зарубіжних країн.

Аналіз стану дослідження. Серед наукових праць, виданих за останні роки із досліджуваної тематики, доцільно згадати публікації зокрема, В. П. Шибіко, С. Я. Лихової, Д. А. Морквіна, І. І. Петрухіна, І. І. Присяжнюка, П. І. Салія, Ю. Б. Хім'яка. Проте, окремих праць, які б були присвячені порівняльно-правовому аналізу кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла, зокрема об'єкту та предмету кримінальних правопорушень у кримінальних законах іноземних держав та України не достатньо, чим і обумовлюється актуальність та своєчасність такого дослідження.

Метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу об'єкту та предмету порушення недоторканності житла за кримінальним законодавством деяких зарубіжних країн та України.

Виклад основного матеріалу. Право на недоторканість житла має законодавче закріплення

у ст. 30 Конституції України [2], ст. 311 Цивільного Кодексу України [21], ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України [15] тощо. Ст. 162 Кримінального кодексу України (далі - КК України) «Порушення недоторканності житла» встановлює кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян [11]. Зазначені суспільні відносини, також забезпечуються й кримінальним законодавством інших країн. А отже, цікавим є огляд забезпечення кримінально-правової охорони права на недоторканість житла та здійснення порівняльно-правового аналізу кримінально-правових норм інших країн та ст. 162 КК України, зокрема щодо закріплення об'єкту та предмету. Відповідний аналіз пропонуємо здійснити із визначенням деяких держав романо-германської правової системи. Серед країн романо-германської правової системи, норми яких піддавались порівняльно-правовому аналізу із положеннями статті 162 КК України: КК Республіки Таджикистан (ст. 147) [9, с. 95], КК Республіки Узбекистан (ст. 142) [10, с. 83], КК Азербайджанської Республіки (ст. 157) [4, с. 125], КК Республіки Казахстан (ст. 149) [4, с. 317], КК Республіки Молдова (ст. 179) [7, с. 339], КК Грузії (ст. 160) [5, с. 93-94]. Проте, окрім зазначених країн, аналізу піддається ще і законодавство країн, так званого дальнього зарубіжжя: КК Республіки Польща (ст. 193) [8, с. 77], КК Чеської Республіки (ст. 178) [14, с. 114]; КК Королівства Іспанія (ст. 202) [6, с. 107], КК Французької Республіки (ст. 226-4) [13, с. 134].

Відповідно до традиційного підходу, що склався у вітчизняній кримінально-правовій науці, юридичний аналіз кримінального правопорушення порушення недоторканності житла почнемо з дослідження родового об'єкта посягання, оскільки саме об'єкт визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння, а також слугує відповідним критерієм кваліфікації кримінального правопорушення. На основі триступеневої класифікації об'єктів кримінального правопорушення визначимо місце норм інших зарубіжних країн та ст. 162 КК України, у системі Особливої частини КК України, а також проведемо дослідження родового об'єкта кримінального правопорушення порушення недоторканності житла. Такий пошук стане реальним, якщо вдасться встановити родовий і, в подальшому, безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень у КК зарубіжних

країнах та у КК України, що регламентують порушення недоторканості житла. Говорячи про родовий об'єкт кримінального правопорушення, варто зазначити, що саме він дає змогу розділити та класифікувати усі кримінально-правові норми за вчинення кримінальних правопорушень. Як зазначають деякі вчені, що саме цю властивість родового об'єкта використали в основі Особливої частини КК України і саме це допомогло законодавцю об'єднати норми, які встановлюють відповідальність за посягання на однорідні або тотожні суспільні відносини, в межах одного розділу КК України [3, с. 111].

Щодо встановлення родового об'єкту у досліджуваних зарубіжних країнах, то слід зазначити, що у кримінальних кодексах досліджувані суспільні відносини містяться: у КК Республіки Таджикистан (ст. 147) у Главі 19 «Злочини проти конституційних прав, свобод людини і громадянина» [9, с. 92-104]; у КК Республіки Узбекистан (ст. 142) у Главі VII «Злочини проти конституційних прав і свобод громадян» [10, с. 82-86]; у КК Азербайджанської Республіки (ст. 157) у Главі 21. «Злочини проти конституційних прав, свобод людини і громадянина» [4, с. 124-132]; у КК Республіки Казахстан (ст. 149) у Главі 3. «Кримінальні правопорушення проти конституційних прав, свобод людини і громадянина» [4, с. 314-322]; у КК Республіки Молдова (ст. 179) у Главі V «Злочини проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян» [7, с. 337-348]; у КК Грузії (ст. 160) у Главі XXIII «Злочини проти прав і свобод людини» [5, с. 77-98]; у КК Республіки Польща (ст. 193) у Главі XXIII «Злочини проти свободи» [8, с. 75-77]; у КК Чеської Республіки (ст. 178) у Главі II «Кримінальні правопорушення проти свободи, особистих прав, недоторканості приватного життя і таємниці кореспонденції» [14, с. 107-115]; у КК Королівства Іспанія (ст. 202) у Розділі X «Про злочин проти недоторканості особистого життя, власної подоби і житла» глава II «Про порушення недоторканості житла, приміщень юридичних осіб і приміщень публічних установ» [6, с. 104-108]; у КК Французької Республіки (ст. 226-4) у Главі VI «Про посягання на особистість» [13, с. 80-151]; у КК України (ст. 162) у Розділі V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» [11].

Отже, законодавці зарубіжних країни по різному визначають назву глав та розділів (родовий об'єкт кримінальних правопорушень), проте у більшості встановлюють суспільні відносини,

які охороняють конституційні права. Винятки складають КК Республіки Польща, в якому родовий об'єкт визначається «Злочини проти свободи», - «свобода» та КК Французької Республіки «Про посягання на особистість» - «особистість». Щодо визначення такого родового об'єкту як свобода та їх імплементації до українського законодавства, на наш погляд, існують певні протиріччя, які будуть створювати конкуренцію зазначених об'єктів із іншими об'єктами кримінальних правопорушень, що беруться під охорону іншими розділами та главами як зарубіжного, так і вітчизняного законодавства. Так, зокрема, слід зазначити, що у КК України доволі часто використовує поняття «воля» та «свобода». До того ж, поняття «воля» вжите законодавцем для конструювання норм кримінального закону у різних значеннях: як синонім особистої свободи, свободи пересування та вільного вибору місця перебування та як одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки [17, с. 1.14-1.15]. Крім того, у вітчизняному законі вже існує вказівка на зазначений родовий об'єкт кримінального правопорушення (у назві Розділу III Особливої частини КК України - «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи»).

Отже, родовим об'єктом у більшості КК зарубіжних країн є конституційні права, в КК України - виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина. З приводу такого закріплення родових об'єктів, виникають певні запитання: невже інші права, які закріплені в інших главах та розділах КК зарубіжних країн не є конституційними? Щодо родового об'єкту закріпленого у КК України також існують думки щодо його іншого закріплення. Так, на думку З. А. Тростюк, яка досліджувала проблеми термінології кримінального закону, має існувати певна відповідність між назвою розділу та його змістом. А виклад назви розділу V Особливої частини КК України має бути викладений в такому вигляді: «Злочини проти особистих, фізичних, культурних, економічних та політичних прав громадян» [18; 19]. Проте, ми згодні із думкою тих науковців, які вважають, що і такий виклад не є доцільним, так як називаючи певним чином розділи Особливої частини КК України та при цьому вказуючи на родовий об'єкт кримінальних правопорушень, окремі ознаки юридичних складів яких містяться в диспозиціях статей цих розділів, законодавець повинен об'єднувати в них статті, які відповідно співвідносяться з назвою розділів (тобто зміст

статей повинен відповідати заголовку розділу і не може виходити за його межі). Така вимога співвідносності назв розділів і змісту статей обов'язково повинна враховуватись при внесенні змін та доповнень до КК. Неприпустимо, щоб до розділу включалися статті, зміст яких не відповідає його назві. На жаль, в Особливій частині КК України не завжди дотримана така вимога співвідносності. Наприклад, з назви розділу V Особливій частині КК України "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина" випливає, що в ній встановлена відповідальність за посягання на виборчі права (відповідальність за які передбачена ст. ст. 157, 158, 159, 160 КК України), на трудові права (ст. ст. 170, 171, 172, 173, 174, 175 КК України) та інші особисті права громадян (ст. ст. 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 178, 180, 181, 182 КК України). Але, як показує аналіз цього розділу, у ньому передбачена кримінальна відповідальність також за посягання зокрема на фізичні права (ст. ст. 162, 184 КК України), тощо. Отже назва розділу V Особливої частини КК України є значно вужчою від змісту норм, які у ньому передбачені. За такої ситуації ускладнюється пошук відповідної кримінально-правової норми, які вміщується в цьому розділі, оскільки така назва не виконує інформативної функції [16, с. 115-116]. Отже, з одного боку запропоновані З. А. Тростюк корективи щодо назви Розділу V його змісту мають місце, проте таке формулювання назви розділу свідчить про повне ігнорування регулятивного законодавства, а саме - конституційного.

Отже, маємо зазначити, що усі зарубіжні законодавці разом із українським законодавцем встановлюють родовим об'єктом кримінальних правопорушень конституційні права людини і громадянина. Але український законодавець окрім вказівки на конституційні права людини, ще їх диференціює. У Розділі V КК України містяться одновидові кримінальні правопорушення, родовими об'єктами яких є конкретні групи конституційних прав: виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина.

Щодо безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень зазначимо, що їх можна визначити через назви кримінальних правопорушень сформульовані зарубіжними законодавцями, а також у ст. 162 КК України. Так, за КК Республіки Таджикистан - ст. 147 «Порушення недоторканності житла» [9, с. 95]; КК Республіки Узбекистан - ст. 142 «Порушення недоторканності житла громадян» [10, с. 83]; КК Азербайджанської

Республіки - ст. 157 «Порушення недоторканності житла» [4, с. 125]; КК Республіки Казахстан - ст. 149 «Порушення недоторканності житла» [4, с. 317]; КК Республіки Молдова - ст. 179 «Порушення недоторканності житла» [7, с. 339]; КК Грузії - ст. 160 «Порушення недоторканності житла та іншого володіння» [5, с. 93]; за КК Республіки Польща - ст. 193 «Проникнення до чужого дому, помешкання, квартири, приміщення або огороженої території» [8, с. 77]; КК Чеської Республіки - ст. 178 «Злам та проникнення» [14, с. 115]; КК Королівства Іспанія - ст. 202 «Вторгнення в чуже житло» [6, с. 107]; КК Французької Республіки - ст. 226-4 «Проникнення або вторгнення до житла іншої особи» [13, с. 134]. За КК України - ст. 162 КК України «Порушення недоторканності житла» [11]. Отже, суттєвих відмінностей щодо встановлення безпосереднього об'єкту порушення недоторканності житла між вітчизняним і зарубіжним встановленням не має.

Окремого зацікавлення представляє встановлення предмету кримінального правопорушення у виді порушення недоторканності житла. Відповідно до чинного кримінального законодавства України, предметом кримінальних правопорушень є особисте житло та інше майно. Водночас за КК Республіки Таджикистан, КК Республіки, Узбекистан КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Казахстан - «житло» [9, с. 95; 10, с. 83; 4, с. 125, 317]; за КК Республіки Молдова - «місце проживання чи перебування особи» [7, с. 339], за КК Грузії - ст. 160 КК «житло та інше володіння» [5, с. 93]; за КК Республіки Польща «будинок, помешкання, квартира, приміщення або огорожена територія» (ст. 193) [8, с. 77], КК Чеської Республіки «помешкання» (ст. 178) [14, с. 115]; КК Королівства Іспанія «житло» (ст. 202) [6, с. 107], КК Французької Республіки «житло» (ст. 226-4) [13, с. 134]. Отже, предмет кримінального правопорушення у деяких КК зарубіжних країн більш ширше ніж в КК України представлений, зокрема КК Республіки Польща (будинок, помешкання, квартира, приміщення або огорожена територія). Проте у КК Чеської Республіки навпаки більш узагальнено без конкретизації - «помешкання».

Висновки. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн та України в частині визначення об'єкту та предмету порушення недоторканності житла надали можливості визначити наступні закономірності. У більшості КК зарубіжних країн родовий об'єкт порушення недоторканності житла, закріплений як суспільні відносини, що забезпечують

захист та охорону конституційних прав, що має відмінність із українським, тільки в тому, що вітчизняний законодавець, відповідні суспільні відносини, закріплює більш конкретно, а саме виборчі, трудові, особисті права та свободи людини та громадянина. Щодо безпосереднього об'єкту та предмету кримінально-правові норми зарубіжних країн та України не мають суттєвих відмінностей, єдиною відмінністю є розширене представлення предмету у КК Республіки Польща. Кримінально-правова охорона житла у країнах з романа-германською правовою системою схожа на вітчизняну, а досліджувані ознаки об'єкту кримінального правопорушення передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України повністю відповідають європейському законодавству та пріоритетним цілям вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері.

Література

1. Загальна Декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 10.09.2023).
2. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 14.11.2023)
3. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник, за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид. К.: Брінком Інтер, 2005. 480 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Krym-Zagal.pdf, с. 111
4. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с.
5. Кримінальний кодекс Грузії / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2021. 254 с.
6. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. К. : ОВК, 2016. 284 с.
7. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Молдова, під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 462 с.
8. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову В. С. Станіч. К. : ОВК, 2016. 138 с.
9. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан/ під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову К.В. Менченя. К. : ОВК, 2019. 288 с.
10. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан/ під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О.В. Іванов. К. : ОВК, 2019. 194 с.
11. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.03.2023)
12. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. на 17січня 2012 р.: (відпов. офіц. текстові). К. : Алерта; ЦЦЛ. 182 с.
13. Кримінальний кодекс Французької Республіки, під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Станіч В.С.. К. : ОВК, 2017. 348 с.
14. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI 13 квітня 2012 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023)
16. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): Монографія. К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. 573 с.
17. Різник О. Р. Воля та свобода як об'єкти складів кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 62. С. 1.14-1.24.
18. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: дис... канд. юрид. наук. Львів, 2000. 215 с.
19. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. К., 2003. 144 с.
20. Цивільний кодекс України: Закон України № № 435-IV від 16 січня 2003 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

Бобчинський П. М.,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Конопельський В. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ